

فصلنامه علمی - پژوهشی سیاست‌گذاری عمومی، دوره ۵، شماره ۴، زمستان ۱۳۹۸، صفحات ۲۲۹-۲۶۱

مطالعه موردی

آسیب‌شناسی سیاست‌گذاری موسیقی در جمهوری اسلامی ایران

روح اله اسلامی^۱

استادیار علوم سیاسی دانشگاه فردوسی مشهد

سکینه تاجی

کارشناسی ارشد علوم سیاسی دانشگاه فردوسی مشهد

(تاریخ دریافت: ۹۸/۵/۱ - تاریخ پذیرش: ۹۸/۷/۱۳)

چکیده

موسیقی از هنرهای اصیل ایرانی و از مهمترین ارکان فرهنگ‌های قومی است که امروزه نقش هویت‌بخش غیرقابل انکاری خصوصا در میان قشر جوان یافته است. قوانین ایران براساس مبانی اسلامی وضع می‌شوند و موسیقی همچنان یکی از مسایل مبهم و بحث‌برانگیز در فقه اسلامی است که همین امر سبب ایجاد حساسیت‌هایی پیرامون آن گردیده است. موسیقی هنری فراگیر و محبوب است اما خلاء وجود سیاست‌گذاری‌های مدون برای استفاده از ظرفیت عظیم فرهنگی و هنری آن از نقاط ضعف جمهوری اسلامی به شمار می‌رود که اینک در چهلمین سالگرد انقلاب، در مواجهه با امر موسیقی در جایگاهی قرار دارد که شاید دور از ذهن‌ترین تصویر در سال‌های ابتدایی انقلاب بوده باشد. پژوهش حاضر با استفاده از روش تحلیل سیستمی و با نگاهی به چرخه سیاست‌گذاری عمومی، روند سیاست‌گذاری موسیقی را با بر شماری مولفه‌های ورودی، طراحی و اجرا بررسی کرده و در انتها با ذکر نتایج حاصل از سیاست‌ها به ارزیابی عملکرد دولت جمهوری اسلامی پرداخته است. به نظر می‌رسد رویکرد جمهوری اسلامی به هنر رویکردی به اصطلاح افلاطونی است که فعالیت هنرمند را تنها تحت نظارت دائمی حاکمان مجاز می‌داند. از طرفی کمبود امکانات و ضعف منابع مالی با نگاه افلاطونی همخوانی نداشته و موجب عدم کارایی دولت گشته است. چنانچه دولت با تغییر در نگرش خود، روشی ارسطویی را در مواجهه با مساله موسیقی در پیش گرفته و پیشگام آموزش موسیقی ملی ایرانی در نظام آموزش و پرورش باشد، بی‌شک گام مهمی در ارتقای سطح سلیقه موسیقایی افراد، خصوصا نسل‌های آینده خواهد برداشت. همچنین باید با تدوین سیاست‌های کلی و تعیین مصادیق، از جزییات امر پرهیز نموده و با اتخاذ سیاست‌های اقتصادی مناسب و اخذ مالیات از فعالیت‌های موسیقی بخش خصوصی، توان حمایت از هنرمندان ملی، احیای موسیقی نواحی و نشر موسیقی اصیل ایرانی را به دست آورد.

واژگان کلیدی: سیاست‌گذاری، موسیقی، ایران، تحلیل سیستمی.

مقدمه

ایران بعنوان یکی از امپراطوری‌های باستانی همواره دربرگیرنده اقوام و نژادهای گوناگون بوده است. هرودوت در سپاه ایران چهل‌ونه گونه از نژادهای مختلف را که در جنگ با یونان شرکت داشته‌اند، برشمرده است (پیرنیا، ۱۳۴۲، ص: ۱۰۴). تمدن فرهنگی ایران بر ساخته خرده فرهنگ‌های قومی است که گونی از وحدت در عین کثرت است. این اقوام، فرهنگ، سنت، مذهب و هنر مخصوص به خود دارند. در این میان موسیقی بعنوان هنری اصیل، یکی از عناصر مهم فرهنگ ملی است. در همه فرهنگ‌های دنیا علاوه بر موسیقی سنتی، موسیقی‌های محلی نیز وجود دارند. در ایران نیز شاهد انواع موسیقی‌های محلی هستیم که موسیقی توده مردم است. موسیقی توده، ترانه‌های اقشار زیربنایی جامعه است (بینا، ۱۳۷۲، ص: ۱۲۶). موسیقی توده‌ای و سازهای مخصوص اقوام ایرانی ساخته دستان هنرمندانی است که ذوق و هنر ایرانی را با طبیعت پیوند زده‌اند (بوستان، ۱۳۷۵، ص: ۳۷۵-۳۷۸). لذا موسیقی، عنصر ناگسستنی فرهنگ و هنر ایران است و هنرمندان موظف به معرفی آنها به جهانیان هستند. برای رسیدن به چنین هدفی، حمایت‌های دولتی اصلی‌ترین خواست هنرمندان است. از طرفی، با توجه به گستردگی موسیقی در جامعه و حضور همیشگی آن در زندگی روزمره، نقش هویت‌بخشی نیز یافته است. لذا به‌کارگیری قوانین مدون برای استفاده از این ظرفیت نیاز حوزه سیاست‌گذاری است. در این پژوهش با توجه به روش تحلیل سیستمی، سیاست‌گذاری‌های مربوط به حوزه موسیقی بررسی شده و با بیان نقاط قوت و ضعف سیاست‌ها، راهکارهایی نیز ارائه می‌شود. عملکرد جمهوری اسلامی در مواجهه با مساله موسیقی در هر دوره‌ای متغیر بوده است اما به‌طورکل سیاست ابتدایی دولت‌ها مخالفت و جبهه‌گیری در مقابل امواج موسیقی و سپس پذیرفتن تدریجی تغییرات و درنهایت نیز همراهی است. موسیقی نه‌تنها از اولویت‌های سیاستگذاری در ایران نیست، بلکه تاکنون سیاست معینی نیز برای آن به تصویب و اجرا نرسیده است.

پیشینه پژوهش

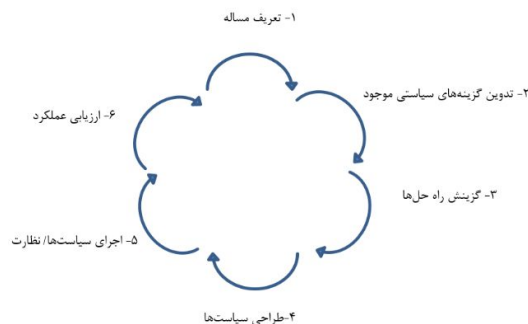
آنچه تاکنون در فضای علمی ایران، در رابطه با موضوع موسیقی منتشر شده در دو بخش خلاصه می‌شود. بخش اول، مسایل هنری و تکنیکی و بخش دیگر عمدتاً در زمینه فقه موسیقی است. اگرچه برخی مقالات علمی و پژوهشی، در عنوان، به موضوع سیاست‌گذاری موسیقی اشاره کرده‌اند اما در تحلیل، با شیوه علمی به موضوع نپرداخته و به توصیف دسته‌بندی نهادهای مرتبط با امر موسیقی پرداخته و از ذکر شیوه طراحی و اجرای سیاست‌هایی که اتخاذ می‌شوند سرباز زده‌اند. میرخندان (۱۳۹۴) مسئله موسیقی را در پنج سطح پژوهش، آموزش، تولید، عرضه

و مصرف بررسی کرده و بر اساس مدل نهادی، جایگاه و نقش نهادهای دخیل در موسیقی را مورد واکاوی قرار می‌دهد. نویسنده در این مقاله در پی اثبات این موضوع است که برای حل مشکل موسیقی، گفتمان‌سازی اسلامی ضرورت دارد و نقش آموزه‌های اسلامی و تعالیم دینی در این گفتمان‌سازی از اهمیت بالایی برخوردار است. موذن و ملک‌ان (۱۳۹۴) در جواب چگونگی وضعیت موسیقی در جمهوری اسلامی به این پاسخ می‌رسند که نبود سیاست‌گذاری متمرکز و شفاف در حوزه موسیقی موجب بروز وضعیت نابه‌سامان شده است. این پژوهش نهادها و سازمان‌های مختلفی را که در جریان موسیقی کشور تأثیرگذارند نام برده و به تداخل وظایف آنها با یکدیگر اشاره می‌کند اما اشاره‌ای به جایگاه هر کدام از آنها در چرخه سیاستگذاری نمی‌کند. در این مقاله مولفه‌های آموزش، تولید، توزیع و فرهنگ‌سازی از اجزای اصلی سیاستگذاری موسیقی در ایران قلمداد شده‌اند. راه‌حل نهایی پژوهش نیز تغییر کاربری نهادهای سیاست‌گذار فعلی و تاسیس یک شورای عالی سیاست‌گذار است که کارهای نامرتبط در آن حذف می‌گردد. همچنین تأکید می‌شود رابطه این شورای عالی با حوزه علمیه و بدنه موسیقی کشور به‌طور ساختاری باید حفظ شود. جانقربان و قیدرلو، (۱۳۹۳) مساله موسیقی را از دیدگاه جمهوری اسلامی بررسی کرده و مروری اجمالی دارند بر سیاست‌های کلی در موسیقی. بعلاوه به بررسی و دسته‌بندی آرای فقهای شیعه پرداخته و با استناد به آرای امام خمینی و آیت‌الله خامنه‌ای بر ابعاد فقهی مساله موسیقی متمرکز شده‌اند. سیاست‌های پیشنهادی این پژوهش به دو دسته کلی سیاست‌های اعمالی و سیاست‌های اعلامی تقسیم می‌شود که سیاست‌های اعمالی نشر عمومی نشده و ذکر نشده‌اند، و سیاست‌های اعلامی اهتمام به ایجاد زیرساخت‌های مناسب در آموزش، پژوهش، تولید و اجرا است که در حوزه موسیقی باید مورد توجه قرار گیرند.

چارچوب تئوریک؛ نگاه افلاطونی دولت به موضوع هنر

این پژوهش با در نظر داشتن دیدگاه افلاطونی و با روش تحلیل سیستمی سعی در بررسی سیاست‌های حوزه موسیقی دارد. از دیدگاه افلاطون هرچه زاینده خیال و احساس است طرد شدنی است و هنر که منشائی در خیال و احساس دارد و عقل و منطق را کنار می‌زند در قاموس افلاطون نامقدس است. در کتاب دهم جمهوری، افلاطون آفرینش‌های شعری و هنری را صرفاً تقلیدی از یک تقلید دیگر می‌داند و چون تقلید همواره از حقیقت دور است بنابراین هنر نیز در نظر او دو مرحله از واقعیت تا حقیقت دور است (Plato, 1991:281). افلاطون معتقد است اگر خواستار آئیم در جامعه نظم و قانون حکمفرما باشد به شاعر مقلد اجازه ورود به کشور ندهیم زیرا او امیال پست را بیدار و فربه می‌کند درحالی که خرد و اندیشه را ناتوان می‌سازد و با ارائه

تصاویر دور از حقیقت، جزء بیخرد روح را خشنود می‌سازد (افلاطون، ۱۳۵۳، ص: ۵۲۱). افلاطون به هنر و هنرمند تنها تحت سیطره و مراقبت دایمی حاکمان امکان بروز و ظهور می‌دهد. برای مثال شعر مطلوب افلاطون شعری است که با نظارت حاکمان و در چارچوب اخلاقیات سروده شده باشد و شاعران مجبور به تجسم صفات نیک و قابلیت‌های انسانی هستند. و این حکم نه تنها شاعران، که سایر اهالی هنر را در برمی‌گیرد (افلاطون، ۱۳۵۳، ص: ۱۴۳). اهمیت موسیقی برای افلاطون نیز از آن روست که وزن و آهنگ آسان‌تر و سریعتر از هرچیز به اعماق روح راه می‌یابد (plato, 1995, III: 77) در مدل حکومت افلاطونی، نه تنها اخذ تصمیمات و سیاست‌های اصلی به عهده حاکم (فیلسوف شاه) است بلکه نگاه کل‌نگر و صاحب‌اختیار وی باید بر همه زمینه‌ها حکم فرما باشد. اقدامات نظارتی جمهوری اسلامی نیز، برای جلوگیری از انتشار هنر مذموم و رسیدن به هنر متعالی و دینی است. در هنر دینی، الزامی به استفاده از واژگان یا نمادهای مذهبی نیست، بلکه ترویج هنرمندانه مقولاتی نظیر عدالت، حقوق انسانی و مسایل اخلاقی و پرهیز از «ابتدال و استحاله هویت انسان و جامعه» مطرح است (بیانات رهبری، مرداد ۱۳۸۰). هنر متعالی باید بتواند راهی به سوی تعالی و کمال انسانی گشاید. در روش تحلیل سیستمی و با توجه به چرخه سیاست‌گذاری عمومی باید گفت سیستم در کلی‌ترین مفهوم خود شامل هر چیز عینی یا ذهنی متشکل از اجزا مرتبط به هم بعنوان یک کل دارای ساختار، رفتار و انتظام مربوط به خود است و تفکر سیستمی شامل مجموعه‌ای از مفاهیم و روش‌ها و ابزارهایی است برای تبیین جهان (قراخانی بهار، ۱۳۹۷). اندیشمندان تعاریف گوناگونی درباره مفهوم سیاست‌گذاری ارائه کرده‌اند. توماس دای (1992:2) هرآنچه دولت‌ها انجام می‌دهند، چرایی انجام و نتایج حاصل از آن‌ها را سرشت سیاست‌گذاری می‌داند. دیوید ایستون (1965:212) معمار اندیشه سیستمی در سیاست، معتقد است سیاست‌گذاری یعنی تاثیر فعالیت‌های دولت. هدف پژوهش، بررسی سیستمی سیاست‌های دولت در حوزه موسیقی و سنجش تاثیر این سیاست‌ها بر نتایج حاصله در یک چرخه سیاست‌گذاری است. اگرچه به لحاظ زمینه‌ها و اهداف، نگرش‌های متفاوتی در فرآیند سیاست‌گذاری وجود دارد، مدل مکتوب و متداول آن در حوزه سیاست‌گذاری، «چرخه سیاست‌گذاری» نام دارد که عموماً دارای ۶ مرحله است (یانگ و کوین، ۱۳۹۵، ص: ۱۳):

نمودار ۱ - چرخه سیاستگذاری.

از آنجا که وضعیت موسیقی در ایران مستقیماً متأثر از سیاستگذاری نهادهای گوناگون است، باید اشاره‌ای به جایگاه و نقش نهادها نیز داشت. نهادها قراردادهای ابداع شده انسانی‌اند که کنش‌های متقابل انسانی را ساختارمند می‌کنند و از قوانین رسمی (قوانین اساسی و عادی، آیین نامه‌ها) و قوانین غیررسمی (عرف، ارزشها) تشکیل شده‌اند (North, 1994:360). از ویژگی‌های نهادگرایی در علوم سیاسی قانون‌گرایی است که این قانون چارچوبی برای اعمال حاکمیت دولت ایجاد می‌کند. (پیترز، ۱۳۸۶، ص: ۸)

مولفه‌های ورودی سیستم سیاستگذاری: ایستادن پشت فیلتر ورودی

هنرمندان و فعالان عرصه موسیقی اصلی‌ترین مولفه‌های تاثیرگذار هستند. پافشاری و تلاش هنرمندان برای رساندن پیام هنر خود به متولیان امر سیاست، زمینه‌ساز سیاست‌گذاری می‌گردد. مردم طیف دیگری از تاثیرگذاران هستند و چنانچه متعلق به خرده فرهنگ خاصی باشند علاقه‌مند به نشر ارزش‌های فرهنگی هستند. همچنین حمایت، استقبال و یا عدم تمایل مردم به آثار تولیدی هنرمندان نشانگر سلیقه، انتظار و تاثیر آنان است. فعالیت گروه‌های مردمی، از جمله گروه‌های طرفدار حقوق زنان، آزادی هنر و... نیز موثر بر روند تصمیم‌سازی‌ها است. بعضی هنرمندان، پس سال‌ها انتظار در پشت سدهای ورود به سیستم، تنها تقاضای انعطاف دستگاه ورودی را داشته و خواهان سهمی مشخص، هرچند اندک در موسیقی ایران هستند. هنرمندانی که روش آنها در چارچوب قواعد جمهوری اسلامی نمی‌گنجد و تاکنون مجوزهای لازم برای نشر آثارشان کسب نکرده‌اند. برای مثال فعالان موسیقی رپ که آثارشان هم به جهت محتوایی، که مضامین نقادانه و اعتراضی دارد و هم به جهت ساخت غربی آن، از ابتدا مورد بی‌مهری قرار گرفته و نادیده انگاشته شده است. اما افرادی که به شکل اصطلاحاً زیرزمینی به ساخت و انتشار این نوع موسیقی

پرداختند در معرفی موسیقی رپ اعتراضی به جامعه ایران نقش مهمی داشتند. معرفی این نوع موسیقی به جامعه حداقل تاثیر این افراد بود. به جهت تاثیر موسیقی از حوزه مذهب در ایران، مراجع و علمای دینی از تاثیرگذاران مهم ورودی سیستم موسیقی هستند. همچنین فعالیت روحانیون در این زمینه خود زمینه ساز تحرک و عکس العمل گروه های دیگر است. محدودیت های مربوط به موسیقی و خصوصا منع فعالیت زنان، باعث ایجاد فشارهایی از سوی آنها و گروه های حامی حقوق زنان و منجر به سهم خواهی آنان از موسیقی گردیده است. البته در سال های اخیر سیاست های اجرایی نسبت به پاسخگویی به این درخواست ها به مرحله اجرا رسیده است. صدور جواز همخوانی زنان، نوازندگی و اجراهای صحنه ای با شرایط و ضوابط خاص و کنسرتهای مخصوص بانوان از جمله آنهاست (هنرآنلاین، مرداد ۱۳۹۷). نهادها و سازمان های رسمی نیز متولی امر موسیقی در کشور هستند و فعالیت آنها در زمینه آموزش و پژوهش موثر در ورودی سیستم موسیقی است.

خانه موسیقی: کانون فرهنگی-هنری خانه موسیقی مؤسسه ای فرهنگی و هنری با اهداف صنفی، تخصصی و غیرسیاسی متشکل از مصنفان، نوازندگان، خوانندگان، محققان، مدرسان، سازندگان ساز، ترانه سرایان و تولیدکنندگان و پخش کنندگان آثار موسیقی است که به انگیزه ترویج و اشاعه و اعتلای فرهنگ و هنر اصیل ایرانی و اسلامی و براساس اهداف فرهنگی مطروحه در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران با التزام به رعایت ضوابط حاکم بر تأسیس مؤسسات و مراکز فرهنگی هنری تشکیل گردیده است. خانه موسیقی دارای شخصیت حقوقی و استقلال مالی است و تحت نظارت وزارت فرهنگ و ارشاد فعالیت می کند (سایت خانه موسیقی). اهداف و موضوعات مطرح شده در اساس نامه خانه موسیقی در ۳۵ بند تنظیم شده است که به طور خلاصه حفظ میراث هنری کشور در زمینه موسیقی، ارتقای کیفی رشد ارزشهای معنوی، فراهم سازی امکانات و ارتقای دانش و مهارت موسیقی دانان از راه آموزش و تلاش برای نشر و معرفی موسیقی ایرانی در سراسر جهان از مهمترین آنهاست.

فرهنگستان هنر: مؤسسه ای است با شخصیت حقوقی مستقل که به نهاد ریاست جمهوری وابسته است. فرهنگستان دارای شورایی تخصصی است متشکل از رئیس فرهنگستان و رؤسای گروه های تخصصی که یکی از آنها گروه موسیقی است. وظیفه این گروه ها تنظیم برنامه های پژوهشی و ارائه آن به شورای تخصصی است. فرهنگستان هنر جمهوری اسلامی ایران بر اساس مصوبه جلسه ۴۳۹ مورخ ۱۳۷۷/۱۲/۲۵ شورای عالی انقلاب فرهنگی تشکیل شد. هدف از تأسیس این فرهنگستان، پاسداری از میراث فرهنگی، هنر اسلامی و ملی و پیشنهاد سیاست ها، راهبردها و دستیابی به آخرین یافته ها و نوآوری ها و نیز ارتقای فرهنگ اسلامی برای مقابله با تهدیدهای

فرهنگ مهاجم است (سایت فرهنگستان هنر). وظایف فرهنگستان هنر بطور خلاصه پیشنهاد سیاست‌گذاری برای حفظ و توسعه هنر اسلامی، ملی و محلی، ارتباط جوامع هنری، گسترش نقد هنری و مباحث زیباشناختی و پیشنهاد تعیین شاخص‌های توسعه هنری. به علاوه در مواردی ارزیابی سالانه شاخص‌های هنری در کشور است. فرهنگستان شأن پیشنهاد دهندگی دارد و اگر چه وظایفی از جمله تعیین ضوابط و معیارها و یا ارزیابی سالانه دارد اما نقش پیشنهاد دهندگی آن در حوزه موسیقی پررنگ‌تر است.

مولفه‌های طراحی سیاست‌های موسیقی؛ اهداف مبهم، سیاست‌های کلان

نهادهای و سازمان‌های متعددی در کشور وظیفه طراحی سیاست در زمینه موسیقی را به عهده دارند. نهاد ولایت‌فقیه به عنوان هسته مرکزی قدرت، مهم‌ترین نقش را در این زمینه ایفا می‌کند. **نهاد ولایت فقیه:** در سیستم حکومتی مبتنی بر ولایت‌فقیه، این نهاد به عنوان نهادی فراتر از نهادهای حکومتی دیگر در تعیین معیارهای فقهی موسیقی تعیین‌کننده است. به عبارت روشن تعیین معیارهای فقهی موسیقی حلال و حرام و سازوکار تعیین مصادیق آنها نظر اجتهادی ولی فقیه است. دیدگاه ولی فقیه در این دو عرصه در سطحی کلان قرار دارد که چتر آن بر دیگر نهادها و سازمان‌ها سایه می‌اندازد. بر اساس اصل صدودهم قانون اساسی تعیین سیاست‌های کلی نظام اسلامی پس از مشورت با مجمع تشخیص مصلحت نظام و نیز نظارت بر حسن اجرای سیاست‌های کلی نظام از وظایف و اختیارات رهبری شمرده شده است. در سالهای پس از انقلاب و ایجاد تغییر و تحولات ژرف در حوزه هنر و موسیقی، تاملی در نظرات فقهی و دیدگاه‌های امام‌خمينی به عنوان اولین ولی فقیه جمهوری اسلامی لازم است خواهد بود. امام‌خمينی در مقطع زمانی قبل از انقلاب، موسیقی را غنا و حرام دانسته و به‌طورکلی کارکرد و نتایج مثبتی برای موسیقی قائل نبوده‌اند. به این دلیل که ایشان بر این باور بودند در جامعه عصر پهلوی، موسیقی از رسالت انسانی و هدف اصلی خود منحرف شده است. مبحث غنا در فقه اسلامی به حدی گسترده و متنوع است که بررسی آن در حوصله این نوشتار نیست، اما ذکر این نکته کافی است که علما و روحانیون در بحث غنا و چگونگی تشخیص این امر هنوز به یک تعریف واحد و مشخص نرسیده‌اند. در فقه شیعه، غنا را عموماً آوازی می‌دانند که دارای عناصر خاصی باشد. به‌طورکلی تعریف دقیق و مشخصی از این عناصر و مفاهیم وجود ندارد و دایره معنایی آن‌ها به‌درستی مشخص نیست، اما بطورکل آن موسیقی و غنایی از نظر فقها حرام است که دارای این ویژگی‌ها باشد: مطرب بودن؛ ترجیع داشتن؛ مناسب مجالس لهو و لعب؛ محرک شهوت. تعریف امام از غنا چنین است: صوت انسانی که صدایش حسن ذاتی دارد اگرچه به میزان اندک و به

علت تناسب اجزای آن، شأن آن را دارد که برای عامه مردم ایجاد طرب کند.» (امام خمینی، ۱۳۸۵، ج ۱، ص: ۳۰۳-۳۰۵) در تعریف دیگری در تحریرالوسیله آمده: «غنا تنها نیکو اداکردن صدا نیست، بلکه کشیدن صدا و ترجیع آن به کیفیتی است که طربناک بوده و با مجالس لهو و شادی و آلات لهو و لعب تناسب داشته باشد (امام خمینی، ۱۳۴۳، ج ۱، ص: ۴۹۷) بعد از انقلاب، امام در ابتدا بر همان اعتقاد پیشین خود مبنی بر این که موسیقی منجر به تضعیف روح جوانان گشته، نظر می دادند. ایشان در سال های نخستین انقلاب مسائل مرتبط با موسیقی را مسائل هزل توصیف کرد (در جمع کارکنان صداوسیما: ۵۸/۴/۲۸). در سال های ابتدایی انقلاب اسلامی به جهت وجود شرایط انقلابی و مذهبی، بین علما و مراجع اختلاف نظرهای اساسی درباره موسیقی وجود داشت. محمد هاشمی که در دوره ای ریاست سازمان صداوسیما را برعهده داشت بیان می کند: «در آن دوره به گونه ای بود که ما یک بار به دیدن یکی از مراجع رفتیم با دست یا یک شیء ضربه های ممتدی به میز نواخت و گفت این صوت که از میز بلند می شود، موسیقی است و حرام است» (مهر، ۲۲ بهمن ۹۶). هرچه از سال های اولیه انقلاب فاصله می گیریم شاهد تعدیل در عقاید و آرای امام خمینی در رابطه با موسیقی هستیم. برای نمونه امام خمینی در شهریور سال ۶۷ فتوای مهمی صادر کردند مبنی بر منافع محله؛ امام در این فتوا، در پاسخ به سؤالی درباره «خرید و فروش آلات لهو و لعب جهت استفاده های مشروع»، تصریح کردند: «خرید و فروش آلات مشترکه به قصد منافع محله آن اشکال ندارد» (امام خمینی، ج ۲۱ ص ۱۲۹). آیت الله خامنه ای درباره تغییر دیدگاه های امام معتقد است: «امام نظرشان این است که، زمان و مکان در استنباط اثر می گذارد. یعنی موضوع را عوض می کند گرچه انسان فکر می کند موضوع ظاهراً همان است ولی موضوع تغییر یافته و در نتیجه حکمش تغییر می یابد. آنچه [در حکومت طاغوت] غنا و حرام بوده، امروز غنا و حرام نیست» (خط امام، شهریور ۹۷). صادق طباطبایی درباره این تغییر دیدگاه می گوید نظر امام در باب حذف موسیقی در واقع موسیقی های حرام بوده است؛ بعد از انقلاب، امام در عرصه حکومت داری و با توجه به اقتضائات زمان و مکان، نظرات خود را در باب موسیقی تعدیل کرد و به تدریج سرودهایی را که محتوای انقلابی داشت، تأیید و پخش آن ها را از صداوسیما بلاشکال دانست. برای مثال سرودی که به مناسبت شهادت استاد مطهری اجرا شد. (موسیقی ایرانیان، اردیبهشت ۱۳۹۰) مهرداد کاظمی، از موسیقی دانان اوایل انقلاب، تأیید سرود «مجاهد مطهر» توسط امام را عامل باز شدن راه موسیقی بعد از انقلاب می داند. به گفته وی با اجرای این سرود به یک باره نگاه ها به موسیقی تغییر کرد (ابلنا، ۲ آبان ۹۶). باید اعتقاد امام به نقش نظام سیاسی حاکم و اهداف آن در ارائه فتوای فقهی را نیز مدنظر داشت. با پخش آهنگ های شجریان از تلویزیون امام در پاسخ به سوال آقای رفسنجانی مبنی بر اینکه شما که قبلاً موسیقی

را حرام می‌دانستید، چرا الآن حرام نمی‌دانید؟ گفتند: من الآن هم همین موسیقی را اگر از رادیوی عربستان پخش شود، حرام می‌دانم. من خبر رادیوی شاه را هم حرام می‌دانستم موسیقی‌اش که جای خود دارد» (خط امام، شهریور ۹۷). یکی دیگر از مسایل مناقشه برانگیز، حکم صدای زن و حرمت و حلیت این مساله است. امام در پاسخ به سوالی درباره حکم تک‌خوانی بانوان اعم از صوت قرآن و سرود در معرض نامحرم پاسخ دادند که اگر موجب گناه و حرام شود، جایز نیست (امام خمینی، ۱۳۹۲ص: ۲۷۳). از دیدگاه امام مجرد صوت زن نامحرم حرام نیست و استماع صدای زن فی‌نفسه معنی ندارد ولی اگر به ملاحظه وضع خاص خواننده، یا وضع خاص مجلس و محل خوانندگی، یا به ملاحظه مضامین موضوعی که، از مصادیق خوانندگی مطرب لهوی بحساب آید و یا مستلزم مفاسدی باشد، جایز نیست. (شرفخانی خوبی، ۱۳۸۰، ص: ۱۰۳) صادق طباطبایی از امام درباره تفاوت حکم تک‌خوانی مرد با تک‌خوانی زن صراحتاً سوال کرده و امام در جواب نوشتند این‌ها با هم فرقی ندارند و مشمول همان حکم کلی موسیقی لهو و موسیقی سازنده می‌باشد. (موسیقی ایرانیان، اردیبهشت ۹۰)

دفتر موسیقی معاونت هنری وزارت فرهنگ و ارشاد: این دفتر به‌عنوان متولی سیاستگذاری‌های کلان حوزه موسیقی کشور، دارای وظایف ستادی، هدایتی و حمایتی است. تدوین سیاست به منظور اعتلای موسیقی ایرانی، برخورد فعال با موسیقی‌های متداول و جاری در سطح جامعه، و استفاده از قالب‌های رایج برای ترویج ارزشهای ایرانی و اسلامی، تدوین مقررات مشخص و شفاف و صدور مجوزهای لازم، انجام امور نظارتی بر اجراهای صحنه‌ای و تولیدات موسیقی برای صیانت از هویت فرهنگ ایران اسلامی و جلوگیری از انحطاط فرهنگی از مهمترین وظایف دفتر موسیقی است.

شورای هنر شورای عالی انقلاب فرهنگی: به منظور تدوین سیاست‌های لازم در امر هنر، شورای هنر به‌عنوان یکی از شوراهای اقماری شورای عالی تشکیل شده است. تدوین سیاست‌های کلان هنری جمهوری اسلامی برای پیشنهاد به شورای عالی انقلاب فرهنگی و مجمع تشخیص مصلحت نظام و پیشنهاد سیاست‌ها و راهکارها در زمینه‌های فرهنگی و هنری مختلف از جمله: انتقال مفاهیم و ارزشهای انقلاب اسلامی به نسل جدید از طریق هنر، تعیین سیاست‌های معرفی و ترویج هنرهای بومی و محلی و ارزیابی گزارش سالانه فعالیت‌های هنری کشور و ارائه آن به شورای عالی انقلاب فرهنگی، از وظایف این شورا است. مواردی که بعنوان مولفه‌های طراحی سیاست نام برده شد، در حوزه اجرا، نظارت و ارزیابی نیز اقداماتی صورت می‌دهند. هم‌پوشانی وظایف و عملکرد همه نهادهای دخیل در امر موسیقی باعث عدم تمرکز و انسجام تصمیم‌سازی‌ها در

این حوزه گردیده و نهادی رسمی و متمرکز صرفاً به منظور تدوین سیاست‌های مدون در موسیقی وجود ندارد.

مولفه‌های اجرایی: از ضعف کارآمدی تا کمبود منابع مالی

در مرحله اجرایی یک چرخه سیستماتیک باید مولفه‌هایی چون نیروی انسانی، منابع مالی، بودجه و امکانات را در نظر داشت.

نیروی انسانی؛ از ضعف تخصص تا تداخل وظایف: با مروری بر عملکرد ۳۰ ساله دفتر موسیقی وزارت ارشاد، بعنوان اصلی‌ترین متولی امر موسیقی در کشور و نگاهی به مدیران کل این دفتر در طی سال‌ها شاهدیم اغلب کسانی که مدیریت این دفتر تخصصی را بر عهده داشتند، دارای تحصیلاتی غیرمرتبط با حوزه هنر و موسیقی بوده‌اند. تنها در دو دوره کوتاه، شاهد حضور افرادی از جنس موسیقی در مدیریت این مرکز بوده‌ایم. یکبار در سال ۱۳۹۰ و در مدت کوتاه یک ساله، مدیریت به سیدمحمد میرزمانی که خود آهنگساز و فعال حوزه موسیقی بوده است سپرده شد. در دوران مدیریت او ارکستر سمفونیک تهران و ارکستر ملی ایران تعطیل شدند که این موضوع تا سه سال بعد از میرزمانی ادامه پیدا کرد؛ میرزمانی گفته بود در زمان مدیریتش غیر از صدور پیام تسلیت کار دیگری انجام نداده است. در روزهای آخر دی‌ماه ۱۳۹۲، پیروز ارجمند (آهنگساز و نوازنده) برای مدیریت دفتر موسیقی حکم دریافت کرد و در میانه تیرماه ۱۳۹۴ استعفا کرد و خیلی فوری استعفایش قبول شد. او به گفته خود تلاش زیادی برای کوتاه کردن دست دلال‌ها نمود اما اختیار زیادی در دفتر موسیقی نداشت و دخالت‌ها در کارش فراوان بود. استعفای او نیز در کمترین زمان ممکن توسط وزیر وقت ارشاد بدون سوال و جوابی پذیرفته شد (تریون هنر، خرداد ۹۸). از اواخر دهه ۶۰ تا امروز ده نفر مدیریت دفتر موسیقی ارشاد را برعهده داشته‌اند. اگر چه در طی دوره‌هایی از مدیریت شاهد عملکردهای مثبتی در زمینه موسیقی بوده‌ایم اما کارآمدی نه چندان موثر این دفتر برای موسیقی و اهالی آن مبرهن است بطوریکه به گفته برخی از مدیران سابق این دفتر، حتی آنان به عنوان مدیران کل دارای اختیارات چندانی نبودند.

بودجه؛ اهداف کلان، محدودیت منابع مالی: پس از فراغت از چالش‌های جنگ تحمیلی در اواخر دهه ۶۰ توجهات به مسایل داخلی و بازسازی اوضاع کشور معطوف گردید. به حکم شرایط مسایل حوزه هنر، در اولویت پایین‌تری نسبت به دیگر مسایل قرار گرفتند و موسیقی جزو مهجورترین هنرها بود. با این حال مرکز موسیقی وزارت ارشاد در سال ۱۳۶۹ با مدیریت علی مرادخانی آغاز به کار نمود. در طول ۱۴ سال مدیریت وی به تدریج بودجه این اداره افزایش یافته و اقدامات مهمی در این دوران به ثمر رسید. به گفته مرادخانی در ابتدا بودجه مرکز

موسیقی ۶۸۰ هزار تومان بوده است. (تریبون هنر، خرداد ۱۳۹۸) با این مقدمه به سراغ مقدار بودجه تخصیص داده شده به حوزه موسیقی در سال جاری می‌رویم. اعتبار تخصیصی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی در سال ۹۸، ۱۴ هزار و ۱۵۶ میلیارد و ۱۶۰ میلیون ریال (حدوداً ۱۴۱ میلیارد تومان) است و مجموع بودجه‌های پیشنهادی موسیقی و هنرهای تجسمی به ۸۴ میلیارد و ۸۵۰ میلیون تومان می‌رسد. این درحالی است که «برنامه حمایت و صیانت از موسیقی ملی» به عنوان هدف اصلی جریان موسیقی در سال جاری است که بودجه ۴۹ میلیارد و ۶۵۰ میلیون تومانی برای آن در نظر گرفته شده است. اما برای مثال به منظور ایجاد آرشیو ملی موسیقی ایران؛ یک میلیارد تومان در نظر گرفته شده که نسبت به بودجه سال ۹۷، کاهش ۲۰۰ میلیون تومانی داشته است و در بخش‌های دیگر ذیل این برنامه نیز افزایش بودجه قابل توجهی مشاهده نمی‌شود. بودجه تخصیصی مربوط به موسیقی نشانگر محدودیت منابع مالی این حوزه است. از طرفی حضور و دخالت بیش از حد دولت در حوزه موسیقی که در پی نقش‌آفرینی در همه سطوح اعم از محتوا، تولید و عرضه است نشان از عدم وجود سیاست‌گذاری‌های منطقی، کارآمد و مشخص دارد. موسیقی به جهت خلا قانونی متأثر از تغییر و تحول دولت‌ها بوده است. عدم وجود پایگاه‌های جدی فرادستی، باعث شده تا سلاقی به‌راحتی سیاست‌ها را تغییر داده یا آنها را جابه‌جا کنند. حوزه فرهنگ متأثر از حوزه قدرت است و طبیعی است که تغییرات سیاسی، تغییرات فرهنگی را در پی داشته باشد.

امکانات؛ فاصله از استانداردهای جهانی: به دلیل گستره عظیم مساحتی کشور، امکانات شهری مناسب در همه جای ایران فراهم نیست. فضاهای با کیفیت تفریحی، ورزشی، بهداشتی، آموزشی و... در اختیار شهروندان کلان شهرهاست. در زمینه امکانات و فضاهای مناسب فعالیت‌های هنری نیز ایران از استانداردهای جهانی فاصله دارد. اکثر فعالان عرصه موسیقی به این امر اذعان دارند که همان مقدار امکانات تدارک دیده شده برای فعالیت در حوزه موسیقی، عمدتاً در پایتخت قرار دارد. سالن‌های اجرا با ظرفیت و کیفیت بالا، استودیوی ضبط دارای استانداردهای بین‌المللی، آموزشگاه‌های معتبر در زمینه آموزش، ساخت و نگهداری ابزار آلات موسیقی و... از جمله خدماتی است که در بهترین حالت تنها در پایتخت ارائه می‌شود و حتی هنرمندان برجسته حوزه موسیقی نواحی در محل زندگی خود فاقد امکانات مناسب برای فعالیت هستند (آوای فردا، مرداد ۱۳۹۷). همچنین ایران فاقد حتی یک سالن تک منظوره برای اجرای موسیقی است و سالن‌ها و تالارهای موجود که بعضاً دارای مدرن‌ترین امکانات هستند به منظور انجام سخنرانی و اجرای همایش طراحی شده‌اند. در سطح عرضه موسیقی و سالن‌های اجرای کنسرت، شهر تهران رکورددار تعداد سالن‌هاست. با نگاهی به مشهورترین سالن‌های اجرا در شهر تهران که

مهمترین اجراهای موسیقی در آنها انجام شده است، می‌توان به سطح امکانات ایران در اجرای کنسرت‌ها پی برد. مجموع ظرفیت هشت سالن برتر تهران کمتر از ۱۲ هزار نفر است و تالار وزارت کشور با ظرفیت ۵ هزار نفری رتبه اول ظرفیت را داراست. از طرفی با نگاهی گذرا به ویژگی‌های باشکوه‌ترین سالن‌های اپرا در روسیه، اتریش، انگلستان و دیگر کشورهای اروپایی می‌توان به سطح تفاوت امکانات پی برد. این امکانات متناسب با شیوه عمل افلاطونی دولت نیست. دولتی که خواهان ایفای نقش افلاطونی است باید دولتی بزرگ و غنی باشد تا با سیطره بر همه جوانب موضوع، نقش نظارتی خود را بخوبی ایفا کند. دولتی که توان ساخت و فراهم‌آوری امکانات پایه را نداشته و از طرفی به هیچ‌کس خارج از دایره اقتدار خود نیز اجازه فعالیت و نقش‌آفرینی را ندهد، چون پدری فقیر است که خود توان اداره امور منزل را ندارد اما به جهت خدشه‌دار نشدن اقتدار خویش مایل به دریافت کمک هم نیست. چنانچه دولت ایران در نظر دارد همچنان با نگاه افلاطونی به دنبال اجرای سیاست‌های خود در حوزه موسیقی باشد، حداقل کار لازم افزایش بودجه است بطوری که علاوه بر جایگاه نظارتی ویژه، توان اجرایی بالایی نیز بیابد.

برون داد: نگاه افلاطونی؛ خلاء سیاست‌گذاری

جمهوری اسلامی در طول عمر ۴۰ ساله خود رویکردهای مختلفی در موسیقی داشته است. دهه اول پس از پیروزی انقلاب به جهت شرایط انقلابی و اندکی پس از آن شروع جنگ تحمیلی، باعث گردید تا پرداختن به موسیقی حتی دغدغه هنرمندان نیز نباشد. رواج سرودهای انقلابی و موسیقی‌های حماسی و شورانگیز مناسب با حال و هوای جنگ اصلی‌ترین ویژگی موسیقی‌های دهه اول پس از انقلاب است که تصادفاً همان انتظاری بود که دولت جمهوری اسلامی از کارکرد موسیقی داشت. اما با پایان جنگ و شروع دهه هفتاد، توجه به مسایل دیگر در دستور کار قرار گرفت. مرکز موسیقی وزارت ارشاد در همین ایام آغاز به کار کرده و هنرمندان نیز فرصتی برای ذکر خواسته‌های خود به دست آوردند (تریون هنر، ۱۳۹۷). بحث فعالیت زنان در حوزه موسیقی در این دوره مطرح گردید و بتدریج انعطاف‌هایی بوجود آمد و کنسرت‌های مخصوص بانوان اجرا می‌شد. نخستین آلبوم‌های موسیقی پاپ بعد از انقلاب، با روی کار آمدن دولت اصلاحات به بازار موسیقی ارائه شدند. تا آن زمان هیچ خواننده‌ای از نسل اول موسیقی پاپ موفق به اخذ مجوز نشده بود. بتدریج آلبوم خواننده‌های پاپ به صورت رسمی منتشر می‌شود و کشور به یکباره با تعداد بی‌شماری خواننده پاپ روبرو می‌شود (خبر آنلاین ۱۱ آبان ۹۵). دهه ۸۰ موج عظیم موسیقی کشور را درنوردید. ظهور خوانندگان جوانی که زود به شهرت می‌رسیدند، اجرای

کنسرت‌های مشترک گروهی خوانندگان پاپ و انتشار قطعات موسیقی به اصطلاح غیرمجاز از هنرمندان داخلی که فرصت کم برای کارشناسی آثار بی‌شمار و مهمتر از آن رواج اینترنت، دلیل آن بود (خبرگزاری صبا، ۲۸ آذر ۹۴). تحول معنایی و تغییرات شگرفتی در متن و محتوای ترانه‌ها نیز به وجود آمد و این سیر تا آنجا پیش رفت که برای مثال مضامینی در ترانه‌های غیرمجاز اوایل دهه ۸۰ وجود داشت که مشابه آن ترانه‌ها در اواخر این دهه به راحتی مجوز انتشار اخذ کردند. از دیگر اتفاقات مهم این دهه، ظهور موسیقی رپ بود. این نوع موسیقی به دلیل مضامین اعتراضی سیاسی و اجتماعی توان رویارویی با معیارهای وزارت ارشاد را نداشت و از ابتدا به صورت زیرزمینی تولید و به صورت اینترنتی عرضه می‌گردید اما به سرعت در جامعه گسترش یافت، بطوریکه در همان سال‌ها تیتراژ آغازی سریالی نرورزی به نام "ترش و شیرین" به کارگردانی رضا عطاران، متأثر از این نوع موسیقی توسط محسن نامجو (خواننده‌ای که در تحولات موسیقی دهه ۸۰ نقش پررنگی داشت و مدت کمی پس از شروع فعالیت به خارج از کشور مهاجرت کرد) ساخته شد و این اتفاق بعدها در تیتراژ چند سریال دیگر نیز تکرار شد. دهه ۹۰ تغییرات بزرگی به وقوع پیوست و برای اولین بار در تاریخ انتخابات ایران، موسیقی نقشی جدی در این رویداد سیاسی داشت (ایسنا، خرداد ۹۶). چراکه چالش‌های به وجود آمده در روابط میان حکومت و بسیاری از هنرمندان پس از حوادث سال ۸۸ موجب عزلت آنها شده و تا فرارسیدن انتخابات سال ۹۲ این رابطه ترمیم نگردید. در انتخابات سال ۹۶ نیز دوباره مقوله موسیقی و برنامه‌هایی که هر کدام از نامزدها برای سامان دادن به اوضاع کنسرت‌ها مدنظر داشتند بحث داغ تبلیغاتی بود و مباحثی که حول نامزدها و هنرمندان حامی آنها شکل گرفته بود همچنان از مباحث سیاسی جالب است. با این‌همه دولت یازدهم در زمینه موسیقی مساعدت بیشتری با هنرمندان به عمل آورده و تعداد کنسرت‌های اجرا شده در چندسال اخیر گواه این امر است که حداقل در کمیت اجراها به موفقیت دست پیدا کرده است. در گزارشی که مرکز بررسیهای استراتژیک ریاست جمهوری در بهار ۹۶ منتشر نمود در شاخص عملکردی تعداد اجراهای صحنه‌ای، در میانه سالهای ۹۲ تا ۹۴، شاهد رشد بیش از ۶۰ درصدی هستیم. دفتر موسیقی وزارت فرهنگ و ارشاد اخیراً در اطلاعیه‌ای صدور مجوزهای موسیقی را تسهیل کرده است. در این اطلاعیه تصریح شده است در سه حوزه موسیقی بی‌کلام، اصیل و دستگامی ایران، موسیقی بی‌کلام نواحی و موسیقی بی‌کلام کلاسیک، آثار کلیه آهنگ‌سازانی که حداقل ۲ بار موفق به کسب مجوز دفتر موسیقی شده باشند از بررسی شورای موسیقی بی‌نیاز خواهند بود. (نسیم آنلاین، اردیبهشت ۹۷) دفتر موسیقی در گزارشی آماری، عملکرد چهارساله (۱۳۹۲-۱۳۹۶) دولت را در حوزه موسیقی شرح داده است. طبق این گزارش ۱۸۸۰ آلبوم در در چهار سال اخیر مجوز

دریافت کرده‌اند و بیشترین فعالیت موسیقی صحنه‌ای و صدور مجوز آلبوم در سال‌های اخیر صورت گرفته است. (سایت وزارت ارشاد، اردیبهشت ۹۶)

جدول ۲ - تاثیر نهادها بر سیاستگذاری موسیقی

نهادها	عملکرد در چرخه سیستمی
ولایت فقیه	به دلیل تاثیر مستقیم احکام فقهی بر موسیقی، این نهاد بر همه مراحل سیاستگذاری اثر دارد
فرهنگستان هنر	به جهت شأن پیشنهاددهندگی بر ورودی سیستم موثر است و مبادرت به انجام ارزیابی سالانه دارد
خانه موسیقی	فعالیت در زمینه آموزش و پژوهش و فراهم سازی امکانات برای نشر موسیقی ایرانی
دفتر موسیقی وزارت ارشاد	متولی سیاستگذاری کلان امور موسیقی، صدور مجوز و انجام امور نظارتی
شورای هنر شورای عالی انقلاب فرهنگی	تدوین سیاست‌های کلان هنری جمهوری اسلامی و ارزیابی سالانه فعالیت‌های هنری

ارزیابی: از آرمان تا واقعیت

در تعامل میان جمهوری اسلامی و حوزه موسیقی، تاکنون شاهد رفتاری مبتنی بر سیاستگذاری‌های مدون و مشخص نبوده‌ایم و هر دوره با توجه به رواج نوع خاصی از موسیقی و جو اجتماعی به وجود آمده پیرامون آن، دولتها دست به اقداماتی زده‌اند. اکنون در سالهای پایانی دهه ۹۰ شاهد ظهور تعداد بی‌شماری خواننده در سبک‌های مختلف موسیقی هستیم که نه تنها همه فارغ از ارزشمندی آثار و محتوای ترانه‌ها اجازه فعالیت دارند، بلکه شاهد حضور حداکثری هنرمندان موسیقی از هر سبکی در شبکه‌های صداوسیما در مناسبت‌های مختلف هستیم و رسانه رسمی نظام، به نوعی در تسخیر هنرمندانی است که آثارشان با آنچه که انتظار نظام اسلامی از موسیقی است اختلاف فاحشی دارد. اختلاف بوجود آمده میان آرمان‌ها و واقعیت‌های موجود در حوزه موسیقی را تنها با نگاهی اجمالی به سندهای راهبردی نهادهای متولی موسیقی می‌توان دریافت. جمهوری اسلامی در چهلمین سالگرد پیروزی انقلاب خود در مواجهه با امر موسیقی در جایگاهی ایستاده است که شاید دور از ذهن‌ترین تصویر در سال‌های ابتدایی انقلاب بوده باشد. اما این به معنای وجود وضعیت مساعد نیست. هنرمندانی که باید معرف هنر ایرانی در جایگاه‌های جهانی باشند، رفتاری در خور شان هنر خود در داخل کشور ندیده و بسیاری از بزرگان موسیقی به دلایل سیاسی به حاشیه رفته‌اند. در بحث فعالیت زنان در حوزه موسیقی نیز اگرچه کارهایی صورت پذیرفته و زنان اجازه اجرای کنسرت‌های مخصوص بانوان را دارند اما با محدودیت و مشکلاتی همراه است. بانوان خواننده، نه تنها اجازه انتشار آلبوم ندارند، بلکه

انجام تبلیغات رسمی برای کنسرت همچنان جزو ممنوعیت‌هاست و فعالیت زنان به عنوان خواننده تنها به کنسرت‌های مخصوص بانوان محدود می‌شود که زمان بد اجرا، محدودیت سالن‌ها، عدم صدور مجوز برای تبلیغات خیابانی و ممانعت از برگزاری کنسرت در شهرستان‌ها را به همراه دارد. در سال‌های اخیر موسیقی به حوزه مسایل سیاسی وارد شده است. در تبلیغات انتخاباتی، نامزدها قول تصمیمات و اقدامات موثری را در مسایل موسیقی می‌دهند اما سیاست‌گذاری‌ها در جهت تمرکز بیشتر بر مسایل کمی مانند تعداد مجوزهای صادره و تعداد کنسرت‌های اجرا شده است و پرداختن به مسایل کیفی، توجه به حوزه موسیقی‌های مقامی و محلی، کشف استعدادها، تولید آثار فاخر و اقداماتی در جهت بهبود کیفیت سالن‌های اجرای موسیقی و... عملاً به نتایج مطلوبی ختم نشده است.

جدول ۳ - مولفه‌های سیستم سیاستگذاری موسیقی در ایران

مطالبه مردم و هنرمندان، فعالیت خانه موسیقی، تنوع و تکثر موسیقی‌های محلی، ظهور انواع جدید موسیقی، قدرت موسیقی ملی ایران	ورودی سیستم
نگاه افلاطونی به منظور ارج نهادن به موسیقی سنتی و اصیل ایرانی، تاکید بر هنر و موسیقی متعالی، لزوم تولید آثاری با محتوای ایرانی-اسلامی، دخالت و حضور دولت در همه مراحل	طراحی سیاست
ضعف نیروی انسانی مجری، مداخله‌گرایی و همپوشانی وظایف سازمانی، تاثیر سلیقه بر سیاست‌ها، تنوع مراکز تصمیم‌گیر، محدودیت منابع مالی	اجرای سیاست
عدم اولویت‌بخشی به موسیقی، مواجهه با امواج موسیقی فارغ از وجود سیاست‌های مدون، موازی‌کاری، بی‌سلیقه‌گی، به حاشیه رانده شدن موسیقی‌های محلی، افت سطح سلیقه مردم و گرایش به موسیقی بی‌کیفیت و نازل	نتیجه سیاست
وجود تفاوت فاحش میان آرمان‌ها و واقعیت‌های موجود در حوزه موسیقی. لزوم دفاع از موسیقی ملی ایران و نجات فرهنگ و هنر اصیل ایرانی. لزوم اصلاح سیاست‌گذاری در حوزه موسیقی و در اولویت قرار دادن آن، با توجه به نقش مهم موسیقی در جامعه و سیاست	ارزیابی سیاست
ایجاد نهاد بالادست متمرکز برای تصویب قوانین عینی و مشخص. مداخله حداقلی نهادها در وظایف و کارکرد یکدیگر. تغییر رویکرد افلاطونی به ارسطویی و بازگذاشتن دست نهادهای غیردولتی برای حضور و فعالیت در عرصه هنر و اعمال مالیات بر فعالیت‌ها به منظور تامین منابع مالی در جهت حمایت از موسیقی بومی و محلی ایران. آموزش صحیح و اصولی موسیقی اصیل و فاخر ایرانی در نظام آموزشی کشور به منظور ارتقای سلیقه موسیقایی.	راهکار سیاستی

راهکارها؛ لزوم به کارگیری نگاه ارسطویی به هنر

دلایلی چون کمبود بودجه و منابع انسانی و همچنین ایدئولوژی حاکم بر جمهوری اسلامی، باعث گردیده موسیقی جزو اولویت‌های سیاست‌گذاری در دولت‌های ایران نباشد. از طرفی به جهت ماهیت افلاطونی دولت، دست سیطره آن در همه زمینه‌های سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی حس می‌شود و دولت میلی به کاهش اقتدار خود در برخی زمینه‌ها و سپردن آن به بخش خصوصی ندارد. همچنین کمبود منابع مالی دولت با نگاه افلاطونی وی نیز همخوانی نداشته و عدم حمایت مالی مناسب، ناتوانی در برآورد انتظارات را در پی خواهد داشت. برخلاف افلاطون که نگاهش به حقیقت ذهنی است، ارسطو کاملاً عینی به حقیقت می‌نگرد (طاهری، ۱۳۹۱، ص: ۳۰) افلاطون بر خلاف اظهارات خردگرایانه و شعرستیزش، بطور کاملاً تناقض‌آمیز روحیه‌ای شاعرانه داشت و در جستجوی جهانی کامل و جامعه‌ای آرمانی بود و چون در جهان ماده وجود چنین امری را محال می‌پنداشت، به ایجاد جامعه‌ای خیالی در ذهن خویش پرداخت. جامعه‌ای که در آن فیلسوفان به فرمان خرد حکم می‌رانند و شاعران و هنرمندان را در آن جایی نیست. درمقابل، ارسطو فاقد شور و هیجان افلاطون برای خیال-پردازی است و برای تبیین هنر روشی علمی در پیش می‌گیرد. (ارسطو، ۱۳۴۳، ص: ۴۷) همچنین در مقابل انتقادات افلاطون در باب خطای شاعران در بازنمایی واقعیات، ارسطو اعتقاد دارد که معیار درست و غلط در شعر، با منطق عقلانی، یکی نیست. او هدف غایی شعر را التذاذ هنری می‌داند و به همین جهت معتقد است شاعر مجاز است از امور خلاف واقع نیز برای دستیابی به این هدف (البته با ملاحظاتی) بهره بگیرد (ارسطو، ۱۳۴۳، ص: ۱۱۱). علاوه بر این ارسطو در باب موسیقی نظر متفاوتی دارد. او موسیقی را به دو سبک اصلی "فروگیایی" و "دورسی" تقسیم می‌کند. موسیقی "فروگیایی" موسیقی روزمره انسانهاست که بعد از خستگی کار و فعالیت روزانه به جهت استراحت و تفریح به سراغ آن می‌روند. این نوع موسیقی برای آرامش روح و روان‌های خسته و فرسوده مناسب است اما برای تغذیه روح ناکارآمد است. در عوض مخاطب موسیقی "دورسی" انسان‌های آزاد و فرهیخته‌ای هستند که مجال کافی برای فراغت و سرگرمی دارند. این نوع موسیقی گزینه مناسب برای آموزش است. ارسطو معتقد است هریک از این گروه‌ها از آن نوع موسیقی که با طبیعتش سازگارتر باشد لذت می‌برند، لذا می‌بایست به نوازندگان حرفه‌ای که برای مخاطب عام می‌نوازند، آزادی ارائه سبکی متناسب با سطح سلیقه مخاطب را داد. اما در بحث آموزش موسیقی آزادی معنایی نداشته و باید نغمه‌هایی فعال و شورانگیز و متناسب با مفاهیم اخلاقی را آموزش داد (Aristotle, 1998, VIII, a1342).

باید دولت از اهداف خیال‌پردازانه و غیرواقعی خود در بحث هنر دست‌کشیده و با رویکردی ارسطویی به مقوله هنر بنگرد. در این صورت چنانچه دولت آموزش صحیح و اصولی موسیقی فاخر و اصیل ایرانی را در دستورکار نظام آموزش و پرورش کشور قرار دهد، بی‌شک گام مهمی در ارتقای سطح درک کیفی و سلیقه جامعه، خصوصاً نسل‌های آینده خواهد برداشت. شایسته است دولت با رویه‌ای نو، به طرح و اجرای سیاست‌های مدون با مصادیق عینی و روشن همت‌گمارده و حوزه فرهنگ و هنر را از سیطره همه‌جانبه خود خارج کند و تنها به نظارت‌های کلی بپردازد. هنرمندان پیشکسوتی که سرآمدان موسیقی فاخر ایرانی هستند به جهت سیاست‌های غلط آنچنان به حاشیه رانده شده‌اند که جوانان با موسیقی ملی بیگانه‌اند و همین امر باعث تنزل سواد هنری جامعه شده است. چنانچه سیاست‌های نظارتی مناسبی در حوز موسیقی تصویب و اجرایی گردد دولت می‌تواند با مقرر کردن مالیات بر درآمد فعالیت‌های بخش خصوصی، منبع مالی لازم برای صیانت از آثار و هنر ملی را تامین کرده و به حمایت از هنرمندان موسیقی‌های مقامی و موسیقی‌های فاخر بپردازد. همچنین ایجاد سازوکاری متمرکز در زمینه فقه موسیقی از ملزومات سیاست‌گذاری در جمهوری اسلامی ایران است تا بدین وسیله از ارایه نظرات شخصی که بر طیف گسترده‌ای از سلیق گوناگون و آرای فقهی متفاوت سوار است جلوگیری به‌عمل آید و با تصویب قوانین و ایجاد چارچوب کارآمدی دولت را بهبود بخشد.

منابع

- ۱- ارسطو. (۱۳۴۳). فن شعر. (ع. زرین کوب، مترجم) تهران: بنگاه ترجمه و نشر کتاب.
- ۲- افلاطون. (۱۳۵۳). جمهوری. (م. لطفی، مترجم) تهران: انتشارات خورشید.
- ۳- پیرنیا، ح. (۱۳۸۹). ایران باستان. تهران: انتشارات پارمیس
- ۴- شرفخانی خوبی، ا. (۱۳۸۰). انسان، غناء، موسیقی. قم: انتشارات مشهور.
- ۵- قراخانی بهاره، ا. (۱۳۹۷). سیستم و تفکر سیستمی نظریه و عمل بنیادی. تهران: نشرنی.
- ۶- لانگ، ا. & کوین، ل. (۱۳۹۵). راهنمای نگارش گزارش‌های راهبردی در حوزه سیاستگذاری عمومی. (س. م. ساعتچی، & ا. صالحی، مترجم) تهران: مرکز بررسی‌های استراتژیک ریاست جمهوری.
- ۷- پیترز، گ. (۱۳۸۶). نظریه نهادگرایی در علم سیاست. (ف. مومنی، & ف. مومنی، مترجم) تهران: پژوهشگاه علوم انسانی، فرهنگ و مطالعات اجتماعی جهاد دانشگاهی.
- ۸- موسوی خمینی، ر. (۱۳۴۳). تحریروالیله. قم: موسسه مطبوعات دارالعلم.
- ۹- موسوی خمینی، ر. (۱۳۸۵). مکاسب محرمه. تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی.
- ۱۰- استفتانات امام خمینی. (۱۳۹۲). تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی.
- ۱۱- موعظه نیکو (رهنمودهای مقام معظم رهبری در عرصه تبلیغ). (بدون تاریخ). تهران: سازمان تبلیغات اسلامی.
- صفوت، د. (۱۳۷۸). رابطه متقابل موسیقی و روح. ماهنامه هنر، ش ۴۰.

- ۱۲- طاهری، م. (۱۳۹۱). بررسی آراء افلاطون و ارسطو در نقد محاکات و هنر شاعری. فصلنامه علمی پژوهشی کاوش نامه، ش ۱۳.
- ۱۳- علی خواه، ف.، & خانی ملکوه، م. (۱۳۸۵). "جوانان و مصرف موسیقی". فصلنامه پژوهش‌های ارتباطی، ش ۴۵ و ۴۶. بوستان، ب. (۱۳۷۵). ساز سازی و ساز سازان. کلک موسیقی، ش ۸۰ تا ۸۳.
- ۱۴- بینا، س. (۱۳۷۲). موسیقی محلی ایران. کلک موسیقی، ش ۳۷.
- ۱۵- ملکان، م.، & موذن، ک. (۱۳۹۴). سیاستگذاری موسیقی در جمهوری اسلامی ایران. فصلنامه علمی ترویجی رسانه (ش ۲).
- ۱۶- میرخندان، س. (۱۳۹۴). مقدمه ای بر سیاستگذاری در موسیقی. دو فصلنامه علمی پژوهشی دین و سیاست فرهنگی، ش چهارم.
- ۱۷- قیدرلو، ک.، & جانقربان، م. (۱۳۹۳). مقدماتی در باب سیاستگذاری موسیقی در جمهوری اسلامی ایران. دو فصلنامه دین و سیاست فرهنگی، ش ۱.
- ۱۸- محرمی، ا. (۱۳۸۳). شعر و شاعران از نگاه افلاطون. کیهان فرهنگی، ش ۲۱۴.

- 19- ARISTOTLE .(1998) .Politics) .C. Reeve (مترجم) ,United States of America: Hackett Publishing.
- 20- Greece, A .(2002) .Plato and Aristotle On Music and Music Education .International Journal of Music Education.
- 21- Dye, T) .1992 .(Understanding Public Policy .New York: Prentice Hall.
- 22- Easton, D) .1965 .(A System Analysis Of Political Life .New York: Wiley.
- 23- Plato) .1991 .(THE REPUBLIC OF PLATO) .A. BLOOM (مترجم) ,United States of America: Harpercollins publishers.
- 24- North, D ..(1994) Performance Through Time,The AmericanEconomic Review (ج 84).

منابع اینترنتی

- ۲۵- راهبردها و راهکارهای ارتقای فعالیت‌های سازمان صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران. (۱۳۸۴، مهر ۱۲). بازیابی از مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی: <https://rc.majlis.ir/fa/law/show/101232>
- ۲۶- آیین نامه شورای هنر. (بدون تاریخ). بازیابی از مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی: <https://rc.majlis.ir/fa/law/show/100604>
- ۲۷- خانه موسیقی ایران. (بدون تاریخ). بازیابی از خانه موسیقی: <https://b2n.ir/355306>
- ۲۸- معرفی دفتر موسیقی. (بدون تاریخ). بازیابی از دفتر موسیقی معاونت فرهنگی وزارت ارشاد: <https://music.farhang.gov.ir/fa/aboutus>
- ۲۹- فرهنگستان هنر. (بدون تاریخ). بازیابی از معرفی فرهنگستان: <https://b2n.ir/468487>
- ۳۰- هنر متعالی در بیان امام خمینی. (۱۳۹۸، فروردین). بازیابی از سبایت جامع امام خمینی: <http://emam.com/posts/view/23687>
- ۳۱- تغییر نظر امام درباره موسیقی. (۱۳۹۷، شهریور). بازیابی از خط امام: <https://b2n.ir/304017>
- ۳۲- پیام امام به هنرمندان و خانواده شهدا. (۱۳۶۷، شهریور). بازیابی از پرتال امام خمینی: <https://b2n.ir/619638>
- ۳۳- بیانات رهبری در دیدار جمعی از اصحاب فرهنگ و هنر. (۱۳۸۰، مرداد). بازیابی از دفتر حفظ و نشر آثار ایت الله خامنه‌ای: <https://b2n.ir/792803>
- ۳۴- گفتگو با صادق طباطبایی. (۱۳۹۰، اردیبهشت ۲۳). بازیابی از مجله موسیقی ایرانیان: <https://musiciranian.ir/?p=10344>
- ۳۵- مروری بر آثار موسیقی ایران در دهه ۸۰ (۱۳۹۴، آذر). بازیابی از خبرگزاری صبا: <https://b2n.ir/932575>
- ۳۶- گفتگوی ایلنا با مهرداد کاظمی. (۱۳۹۶، آبان ۲). بازیابی از خبرگزاری ایلنا: <https://b2n.ir/870729>
- ۳۷- گفتگوی محمد هاشمی با مهر. (۱۳۹۶، بهمن ۲۲). بازیابی از خبرگزاری مهر: mehrnews.com/news/4225205

- ۳۸- ساز و کار فعالیت دفتر موسیقی تغییر کرد/ حذف برخی محدودیت‌ها. (۱۳۹۷، اردیبهشت). بازیابی از نسیم آنلاین: <https://b2n.ir/534011>
- ۳۹- گفتگو با حسین نظری، خواننده محلی. (۱۳۹۷، مرداد ۲۸). بازیابی از آوای فردا-رسانه خبری تحلیلی موسیقی ایران: <http://avayefarda.com/35360>
- ۴۰- نگاهی به سهم هنرهای تجسمی و موسیقی در لایحه بودجه ۹۸. (۱۳۹۷، دی ۴). بازیابی از خبرگزاری ایسنا: <https://www.isna.ir/news/97100402430>
- ۴۱- مروری بر عملکرد ۳۰ ساله دفتر موسیقی. (۱۳۹۸، خرداد ۳). بازیابی از تریبون هنر-سایت خبری تحلیلی موسیقی و سینما: <http://tribunehonar.com/?p=32343>
- ۴۲- گزارش عملکرد ۴ ساله. (۱۳۹۶، اردیبهشت). بازیابی از وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی: <https://b2n.ir/437963>